

KELLENEK A GYÖKEREK...

Módszertani segédlet a hallássérült gyermekek iskolai integrációjához

*Szerkesztette: Kissné Földesi Livia
Pécsi Éltes EGYMI Utazó Gyógypedagógusi Hálózat
2018.*

Tartalom

I. A hallássérült tanulók integrációja	3
II. A hallássérülés fogalma, osztályozása	3
III. A hallássérült gyermekkel érkező legfontosabb dokumentum	5
IV. Az utazótanár, szurdopedagógus szerepe	7
V. A befogadó pedagógus és a tanulócsoport.....	7
Gyakorlati teendők, tanulásszervezési kérdések az általános iskolában.....	8
Tanulásszervezési formák.....	10
A tanulási folyamatok keretében alkalmazott módszerek	14
A hallássérült tanulók felmentése	15
A vizsgáztatás	16
Javaslatok.....	16
VI. A hallássérült gyermekek pályaválasztása.....	17
VII. Záró gondolatok	18
Szakirodalom	19
Hivatkozáslista.....	19

„Kellenek a GYÖKEREK: van egy hely a földön, ahol megszületünk, megtanulunk egy nyelvet és fölfedezzük, hogyan boldogultak őseink a nehézségekkel.

Eljön az idő, amikor felelősek leszünk ezért a helyért.

Kellenek a szárnyak. Megmutatják nekünk a képzelet végtelen horizontjait, elvisznek minket az álmainkhoz, elvezetnek távoli helyekre. A szárnyak segítenek abban, hogy megismerjük felebarátink gyökereit, és tőlük is tanuljunk.”

(Paulo Coelho)

I. A hallássérült tanulók integrációja

A sajátos nevelési igényű (SNI) gyermekek integrálása az utóbbi évtizedekben vált jelentőssé, leginkább a szülők kezdeményezésére, az együttnevelés gondolatát elfogadó gyógypedagógus társadalom támogatásával. A sajátos nevelési igényű gyermekek számára tehát megnyílt a lehetőség a többségi intézményekben való nevelkedésre. Ez jelentős szemléletváltást kíván meg a mai napig a többségi intézmények pedagógusaitól, valamint a gyógypedagógia területén tevékenykedő szakemberektől.

Az integrációs tevékenység célja, alapfeladata, hogy komplex tevékenységrendszerben szolgálja a hallássérült gyermekek, fiatalok integrációját, társadalmi rehabilitációját annak érdekében, hogy e gyermekek az ép hallású gyermekekkel, fiatalokkal egyenlő vagy azt megközelítő feltételek között nevelkedhessenek, illeszkedhessenek be a többségi társadalomba.

A hallássérült-nagyothalló gyermekek integrációja sikerességének egyik legfontosabb tényezője az egymásra figyelés, a másik problémájának megismerése, érzékeny megértése, az együttműködés lehetőségeinek megteremtése. Az integrációs folyamat legfontosabb tényezője a gyermek, akit befogadnak, illetve a gyermekközösség, amely befogad. Az integráció pozitív hatása lemérhető a befogadó közösség számára is, hiszen a halló gyerekek és szüleik állandó konfrontációja a hallássérülés tényével, növeli beleérző készségüket, toleranciaszintjüket. Ugyanakkor a pedagógust munkája során folyamatos módszertani megújulásra sarkallja, s bizony a jobb teljesítmény eléréséhez állandóan bővítenie kell pedagógiai repertoárját.

Akkor beszélhetünk igazán sikeres integrációról, ha megvalósul a pedagógusok és a szülők előzetes felkészítése, ha a teljes tanári kar elfogadja és támogatja a sérülésspecifikus módszertani eljárások alkalmazását, ha igazodnak az egyéni sajátosságokhoz, s végül az egyik legfontosabb tényezőként megjelenik az együttneveléshez szükséges kompetenciákkal rendelkező pedagógus, aki elfogadó, toleráns, empátikus és hiteles személyiség.

II. A hallássérülés fogalma, osztályozása

A hallási fogyatékoság olyan hallási rendellenességet jelent, ahol a sérülés időpontja, mértéke és minősége miatt a beszédbeli kommunikáció spontán kialakulása zavart.

A hallásvesztés fokozatai és hatásuk a beszédfejlődésre

A hallásvesztés súlyossági foka alapján történő felosztás Csányi Yvonne (2005) szerint:

Enyhe fokú nagyothallás (20–40 dB fokú hallásvesztés)

A halk vagy távoli beszéd megértésében okozhat problémákat. Kisebb teljesítményű, jól beállított hallókészülék viselése mellett az oktatás folyamatában csak akkor okoz gondot a beszéd megértése az integrált gyermek számára, ha a pedagógus túlságosan távolról, halkán, esetleg túl gyorsan beszél.

Közepes fokú nagyothallás (41–60 dB fokú hallásvesztés)

Enyhe hallásvesztésnek tekinthető. Közelről még érthető a társalgó beszéd, de ha az halk, és a beszélő szája nem látható, a beszédnek csak 50%-a követhető, a szókincs beszűkülhet, felléphetnek beszédhibák, szükség van a szájról olvasásra.

Súlyos fokú nagyothallás (61–80 dB fokú hallásvesztés)

Csak a hangos társalgás érthető. A csoportos beszéd nehezített, a beszédérthetőség gyengébb, valószínű a receptív és expresszív beszédzavar, azaz a beszéd felfogása és a beszédprodukciónak. Ilyenkor korlátozott a szókincs. A hallókészülék kiválasztása, optimális beállítása, viselése és a folyamatos ellenőrzés ezekben az esetekben kiemelkedő fontosságú.

Semmiképp se forduljon el a hallássérült gyermektől! A pedagógusnak figyelnie kell, hogy lehetőleg kicsit lassabban, tisztán artikulálva (de nem eltúlozva!) beszéljen, várja ki türelmesen a hallássérült gyermek reakcióit. Magyarázataival segítse a fogalmak helyes értelmezését, beépítését a gondolkodás, beszéd folyamatába. Az osztálytársaknak is nagy szerepük van abban, hogy társuk értse őket, és be tudjon kapcsolódni a közös játékba, társalgásba.

Súlyos nagyothallás (81–95 dB fokú hallásvesztés)

Az erős hangok kb. 40 cm távolságból hallhatóak, a környezeti zajok felismerése lehetséges, a magánhangzók és mássalhangzók egy része differenciálható, de a beszéd valószínűleg torzul. Ha a vesztés az első életévig jelentkezik, a beszédfejlődés spontán nem indul meg. A minél korábbi időpontban történő, hallókészülékes ellátásnak és a korai fejlesztésnek igen nagy a jelentősége.

Fontos a szoros együttműködés az utazótanárral, minden módszertani és technikai részlet előzetes megvitatása a gyermek haladása érdekében. Kívánatos, hogy ne érje a gyermeket sok kudarc, amely lelkiileg megviselheti. Hasznos, ha ezekben az esetekben a pedagógus munkáját egy pedagógiai asszisztens segíti.

Igen súlyos, hallásmaradványos siket vagy siket gyermek (95 dB vagy annál súlyosabb a hallásvesztés)

Hallókészülékkel egyes erős hangok hallhatók, de inkább vibráció, mint hang érzékelhető, elsődleges a vizuális kommunikáció, a beszéd-nyelvfejlődés valószínűleg sérül.

Ha a veszteség a beszéd kialakulása előtt jelentkezik, elmarad a spontán beszédfejlődés. Jellemző a hangzó beszéd spontán kialakulásának képtelensége, elsajátításának súlyos fokú nehezítettsége, valamint a kommunikáció általános akadályozottsága.

A hallásvesztés mértékétől, jellegétől, a környezeti hatásoktól függően módosulhat a megismerő tevékenység, a gondolkodás és a lelki élet egészének fejlődése. Ezekben az esetekben javasolt leginkább a cochleáris implantáció, hallásjavító műtét, amellyel teljes értékű hallásélmény birtokába kerülhet a gyermek, ha a műtétet a lehető legkorábbi életkorban végzik el és azután rögtön kezdetét veszi az intenzív hallás- és beszédfejlesztő rehabilitáció.

Pedagógiai szempontból fontos, hogy a hallássérülés egy- vagy kétoldali. Ugyanis egyoldali hallásvesztés esetén mindig az ép fül a meghatározó, különösen oktatási szempontból. Ugyanakkor, ha a gyermek integrált nevelésben részesül, nem szabad figyelmen kívül hagyni azokat a tényezőket, amelyek a megfelelő irányhallást, az optimális hangminőséget biztosítják.

Miről célszerű tájékozódnia a befogadó pedagógusnak a hallásvizsgálati eredményekkel kapcsolatban?

- Mennyi idősen korábban diagnosztizálták a gyermek hallássérülését?
- Milyen kihatása volt a diagnózis időpontjának a beszéd megtanulására?
- A hallássérülés súlyossága mennyire befolyásolja a gyermek óvodai, iskolai előrehaladását?
- A hallás mellett szükséges-e a vizuális megerősítés (szájról olvasás)?
- A távolság és a zaj hogyan befolyásolja a beszéd meghallását?
- Milyen következménye van annak, ha nem lehetséges minden frekvencián megfelelően erősíteni a gyermek hallását?
- Mennyire képes hallás alapján a gyermek önállóan gyarapítani a szókincsét?
- Milyen minőségű a hallókészülékkel hallott hang?
- Speciális eszközök használata

III. A hallássérült gyermekkel érkező legfontosabb dokumentum

Szakértői vélemény

A sajátos nevelési igényű gyermeket illeti az a jog, hogy állapotának, személyes adottságának megfelelő megkülönböztetett, különleges gondozásban, rehabilitációs célú ellátásban részesüljön, s életkorától függetlenül a pedagógiai szakszolgálat intézményéhez forduljon segítségért.

A hallássérült gyermek a különleges gondozásra való jogot a Hallásvizsgáló Országos Szakértői és Rehabilitációs Bizottság komplex pszichológiai-pedagógiai vizsgálata alapján készült szakvéleménnyel szerzi meg.

A gyermekkel való foglalkozást minden esetben a szakértői és rehabilitációs bizottság szakvéleményében foglaltak szerint kell megszervezni. A szakvéleményben kerül rögzítésre, hogy milyen időtartamban, milyen foglalkozásokra van szüksége ahhoz, hogy megfelelően fejlődjön.

A rehabilitációs-rehabilitációs tevékenységet csak szurdopedagógus láthatja el. Szakértői eljárás a szülő hozzájárulásával indulhat meg.

A dokumentum használata

A szakértői vélemény többféle funkciót tölt be, szól a gyermek szülőjének, a gyermek fejlesztésében közreműködő pedagógusnak, a befogadó intézménynek, illetve a szülői kötelezettség teljesítését figyelemmel kísérő jegyzőnek.

A szakértői és rehabilitációs bizottság által elkészített szakértői vélemény akkor válik „végrehajthatóvá”, ha az abban foglaltakat a szülő elfogadja, azzal egyetért. A szakértői véleményt a szülővel ismertetni kell, és részére egy példányt át kell adni, vagy postai úton meg kell küldeni. Abban az esetben, ha a szülő a szakértői véleményben foglaltakkal nem ért egyet, a helyi önkormányzat jegyzőjénél eljárást indíthat az abban foglaltak felülvizsgálatára. A szülőt tájékoztatni kell erről a jogáról. A szakértői véleményt megküldik a kijelölt nevelési-oktatási intézménynek és a lakóhely szerint illetékes jegyzőnek.

A nevelési-oktatási intézmény a szakértői vélemény alapján jogosult felemelt normatíva igénylésére. Figyelem! Emelt normatívát csak érvényes szakértői véleményre lehet igényelni, lejárt szakvélemény nem jogosít emelt normatíva igénybevitelére. A szakértői vélemény a bizottság által megjelölt kontrollvizsgálat idejéig érvényes.

A sajátos nevelési igényű hallássérült gyermeket azok az óvodák, iskolák vehetnek fel, amelyeknek alapító okirata, pedagógiai programja tartalmazza a gyermekek fogadását. A fogadó intézménynek biztosítani kell a szakértői véleményben előírt fejlesztést, tantárgyi korrepetálást. A speciális fejlesztést szurdopedagógus végzi.

A gyermek érdeke azt kívánja, hogy a befogadó iskola együttműködjön a speciális fejlesztést végző szakemberrel. A vizsgálati eredmények elemzése során a pedagógus pontos képet kap a gyermek képességeiről. A fejlesztésre vonatkozó javaslatok segítséget adnak a differenciált foglalkozások megtervezéséhez. A szakvélemény képezi az alapját az egyéni fejlesztési tervnek, amelyet a gyógypedagógus készít el.

IV. Az utazótanár, szurdopedagógus szerepe

Hallássérült tanulók speciális fejlesztési feladatait szurdopedagógus látja el.

A szakirányú (szurdopedagógia vagy hallássérültek pedagógiája szakos gyógypedagógiai tanár) végzettséggel rendelkező gyógypedagógus kompetenciája:

1. a programok, programcsomagok összeállítása,
2. a rehabilitációs, rehabilitációs egyéni és kiscsoportos fejlesztés,
3. közreműködés az integrált nevelés, oktatás keretein belül a tanítási órákba beépülő rehabilitációs, rehabilitációs fejlesztő tevékenység tervezésében, ezt követően a konzultációban.

Az utazótanári munka sokrétű és összetett feladat. A fejlesztő szerep mellett, amely közvetlen a gyermekre irányul, tanácsot ad a szülőnek, segíti a befogadó pedagógust, bemutatja a leghatékonyabb módszereket, eljárásokat, felhívja a figyelmet a leggyakrabban előforduló problémákra, megoldási javaslatokat tesz, tájékoztatókat tart a tantestületnek.

Az integrált nevelés előkészítése

Akár óvodai elhelyezésről, akár a fogadó általános iskola kiválasztásáról van szó, a szoba jöhető intézmények feltérképezése megelőzi az integrált nevelés mellett szóló döntést. Ma már többféle szülői igényt kielégítő intézmény működik (pl. nyelvekre specializálódó, művészi tevékenységeket preferáló stb.). A választást nem a szülő ambíciói, hanem a gyermek adottságai, szükségletei kell, hogy meghatározzák. Optimális esetben a gyógypedagógus és a szülők együtt, az intézmények igazgatóival és pedagógusaival elbeszélgetve megtalálják azt az intézményt, mely fogadókésznek mutatkozik a hallássérült gyermek felvételére.

V. A befogadó pedagógus és a tanulócsoport

A fogadó osztály felkészítése

Ha a halló közösség nem toleráns, nem elfogadó és segítőkész, a hallássérült gyermek könnyen kirekesztettnek érezheti magát.

Mit lehet tenni a gyermek zökkenőmentesebb beilleszkedése érdekében?

- Növelni kell az empátikus képességeiket szituációs játékokkal. A halló társak megtapasztalhatják a hallássérülés kínzó és fárasztó következményeit (megfeszített, állandó figyelmet, a hallott beszédfoszlányokból értelmes mondanivaló összeállítását).
- Meg kell tanítani a halló gyermeket, hogy miként kommunikálhatnak sikeresen társukkal (szembe fordulva, természetes artikulációval, normális hangerővel).
- Biztatni kell a gyerekeket, hogy az esetleges kezdeti nehézségek miatt ne forduljanak el társuktól.
- Tudomást szerezhetnek arról is, hogy a készülék drága, ezért nagyobb szükség van a körültekintő viselkedésre.

Gyakorlati teendők, tanulásszervezési kérdések az általános iskolában

Az ülőhely kiválasztása

Az osztályteremben olyan ülőhelyet kell találni a hallássérült gyermek számára, ahonnan viszonylag **közlelről láthatja és hallhatja a tanárt**. (Általában nem az első pad a legalkalmasabb, mivel ha a tanár nem a táblánál áll, akkor a szájmozgása meglehetősen rossz szögéből, csak alulról látható.) Ugyanakkor az is fontos, hogy jól lássa a táblát, az írásvetítő képét is.

- További szempont, hogy *ülőhelye ne kerüljön szembe az ablakkal*, mert a szemébe tűző nap zavarja a szájról olvasást, ill. az ablak előtt álló pedagógusnak ilyenkor gyakran csak a körvonalait látja.

- Arra kell törekedni, hogy *viszonylag jól láthassa az osztálytársait is*. Tehát inkább egy oldalsó padosorban üljön, mint középen. Ha nincsenek rögzített padok az osztályban, s a pedagógusok erre hajlandók, a legideálisabb a székek, asztalok U alakban történő elrendezése volna, vagy nagy létszám esetén két sorban, s a gyermek ilyenkor is oldalt, elöl ülne. Ebben az esetben tökéletesen láthatja társait. Nagyobb gyermekeknél az is bevált, hogy a gyermek maga választhatja meg az ülőhelyét.

- Fontos tudni, hogy a hallássérült gyermek valószínűleg nem hallja meg azokat a közléseket, melyeket a tábla felé fordulva, írás közben mondanak, ill. más vonja el ilyenkor a figyelmét. *Az elhangzottakat érdemes a gyermek felé fordulva megismételni, illetőleg a padtársát megkérni erre*. A padtársat egyébként is érdemes segítőként bevonni. Ő az, aki megmutathatja, melyik feladat kerül most megoldásra, ha éppen nem hallotta meg a hallássérült gyermek, vagy hol tartanak az olvasásban, stb. Ha ez nagyobb megterhelést jelent az osztálytársaknak, ajánlatos időnként váltani az ügyeleteset, aki természetesen önként vállalkozó legyen, ne a pedagógus jelölje ki.

- A pedagógus segítheti a hallássérült gyermek megértését, ha *az órákon jelzi a témaváltást, illetve még egyszer összefoglalja a tematikus egységeket*.

- Hasonló könnyebbséget jelent, ha a hallássérült gyermek, *írásban megkapja azokat a feladatokat, melyek utasítása sok elemből áll, s minden elem fontos információt hordoz* (pl. láncszámolás). Kitűnő segítség a témaváltás szempontjából az egyes témarészletek vázlatának, címeinek párhuzamos, fokozatos bemutatása az írásvetítőn.

- *Az új fogalmak magyarázatánál alaposabb körülírás is szükséges lehet, amely egyéni foglalkozás keretében is végezhető*. Új ismeretanyag bevezetésénél hasznos lehet több vizuális megsegítés (modellek, diafilmek) és egyéb érzékszervek (taktilis, kinezetikus) bevonása a tapasztalatszerzés folyamatába.

- A hallássérült gyermek tanulását az átlagos gyermeknél jobban segíti *a vizuális szemléltetés*. Ugyanakkor az elsötétített teremben folyó vetítés során a hallássérült gyermek kimarad a hozzá fűzött magyarázatból, hiszen ilyen körülmények között nem tud szájról olvasni. *(Optimális megoldás, ha a magyarázatokat a hallássérült gyermek a vetítés előtt, esetleg utána írásban megkapja.)*

- A hallássérült gyermek számára problémát jelenthet különösen a felső tagozaton a *hosszabb tanári magyarázat* (előadás) egyidejű követése és jegyzetelése. Nem tud egyszerre figyelni, szájról olvasni és írni. A probléma kiküszöbölésére javasolja a pedagógusnak, hogy bizzon meg valakit az osztályban, hogy indigóval jegyzeteljen, vagy *a jegyzeteket fénymásolják le az órák után.*

- Az iskolában *sok fontos információ hangzik el az órák végén*, illetve úgy, hogy a tanár nem hangsúlyozza ezeket kellően. A halló gyermekek számára ez általában nem jelent problémát. A hallássérült gyermek azonban könnyen kimarad az ilyen információkból. Kérje meg a pedagógust, hogy az óraváltozásokra, kirándulásra, teremcserére stb. vonatkozó információt külön, esetleg *írásban is adja meg a hallássérült gyermeknek, vagy legalább a segítő padtárs fordítson az információk eljuttatására mindig figyelmet.*

Nagyon fontos az *akusztikus feltételek biztosítása a termekben* (ehhez tegyünk függönyöket az ablakokra, dekoráljuk a falakat, helyezzünk el szőnyeget a padozaton, tegyünk gumibakot a tanulói székek lábára, lehetőség szerint csendes helyen lévő tantermet válasszunk!).

Szereljük fel a tantermet vizuális szemléltetési eszközökkel:

- korszerű, csendes írásvetítő,
- TV, video, vetítő,
- térképek, szemléltető képek, stb.

A hallássérültek megfelelő ültetéséhez szükség van:

- szétszedhető tanulói padokra, forgószékre,
- jó világítási feltételek biztosítására, a szájról olvasáshoz (a terem jó megvilágítása és az elsötétítéshez sötétítő függönyök felszerelése)
- fejlesztő szobára, melyet a többségi intézmények biztosítanak
- fejlesztő eszközökre, melyek egy részét a többségi intézmények biztosítják,
- fejlesztő eszközökre, „utazó csomagok” formájában, melyeket a módszertani központ eszköztárából állítanak össze.

Az órai munka – az érintettek is segítenek

Milyen megoldások közül válogathat a pedagógus? Néhány gyakorlatból vett példa:

- a tanár minden fontos információt felír a táblára, amit a hallássérült tanuló is lemásol,
- a tanári közléseket a hallássérült padszomszédja lejegyzi, majd füzetét odaadja lemásolni,
- a tanári utasítás vagy feladat ismétlését kéri a tanuló,
- a tanulók különféleképpen jelzik a tanárnak, hogy valamit nem értettek jól, pl.: jelentkeznek, felállnak,
- tanulópár-rendszert alakítanak ki az osztályban, a délutáni tanulás alatt is segítséget kaphat a hallássérült tanuló.

A differenciált módszerválasztás és tananyagkezelés

Nagyon fontos szakmai feladat a tananyag- és módszerválasztás tervezése, koordinálása. Az egysíkú módszerek (jobbára a frontális „oktatás”) és a központilag előírt, kötelező tananyag lassan történelemmé válik. Az iskola „jó hírét” kelti a szülők körében, ha az iskola partnerként kezeli a gyermeket, saját tanítási-tanulási folyamatának részesévé teszi azzal, hogy kooperatív technikákkal, projektmódszerrel dolgozzák fel a gyermek képességeihez, adottságaihoz igazított tananyagot, és nemcsak az ismeretátadásra, hanem a személyiség fejlesztésére és az önnevelésre is nagy hangsúlyt fektetnek. Támpontok adhatók, de recept, pontos folyamatleírás nem, hiszen az osztálytermi történések az itt és most szintjén zajlanak, a különféle tantervek, az óraterv és az egyéni fejlesztési terv hatékony összehangolását feltételezik.

Tanulásszervezési formák

Frontális tanulásszervezés

A hallássérült gyermek számára legnehezebb a frontális osztálymunkába való bekapcsolódás. Nehézséget jelenthet már a kérdés megértése is. Törekedni kell az egyszerű, jól érthető kérdésfeltevésre. A feleletek hasznos, új információt vagy a tanultak megerősítését szolgálják. Mindkettőből kieshet a hallássérült gyermek, ha nem látja a válaszadót. A válaszok tanár általi történő összefoglalása, megismétlése segíthet.

A hallássérült gyermek figyelme hamarabb kimerül, mert a szájról olvasás nagy igénybevételt jelent. Intenzíven szájról olvasni 15–20 percig lehet, ezért a frontális órák közben célszerű váltogatni a különböző tevékenységformákat. Pl.: írásbeli feladat egy más kommunikációs csatornán keresztül biztosít megerősítést. A frontális osztálymunka során kevésbé van lehetőség az egyéni különbségek figyelembevételére, kevésbé segíti hallássérült gyermek nyelvi képességeinek fejlődését.

Egyéni tanulói munka

Az egyéni munka során mindig ellenőrizzük, hogy a hallássérült gyermekek *pontosan megértették-e a feladatot*. Erre a feladat kiadása után rögtön kerítsünk sort, mert gyakran előfordul, hogy azért nem kezdenek munkához, mert nem értik a feladatot. Számolni kell – különösen az oktatás kezdetén – *az átlagnál lassabb munkatempóval*, amelyet csak fokozatosan lehet növelni. A hallássérült gyermekeket rá kell szoktatni, hogy jelezzék, ha nem értenek valamit, vagy kérjenek segítséget. Problémaként jelentkezik az *önállótlanosság*, a szükségesnél több segítség kérése, *többszöri megerősítés igénye*. Mindezeket csak fokozatosan lehet kialakítani, törekedve az önálló, megfelelő munkatempójú feladatvégzés kialakítására. El kell érni, hogy a hallássérült gyermekek is felelősséget vállaljanak munkájukért. Ezt segíti a többi gyermek példája a munkavégzésben és a tanári segítség fokozatos megvonása. A tanár egyénileg is dolgozhat a gyermekkel a csoportmunka vagy a korrepetálás során. Ez jó alkalom arra is, hogy alaposan megismerje a gyermeket. Így ráérezhet, hogy hol, mikor és mennyit kell segítenie.

Kooperatív tanulásszervezés

Az együttműködő vagy együttes tanulás (csoportmunka)

Ez a szervezési forma a tanulóúrsakban rejlő lehetőségeket, a csoportmunka különböző változatainak előnyeit igyekszik kihasználni. Itt nemcsak a tanulás tananyaga tekinthető a tanulás céljának, hanem a meghatározott szociális folyamatok elsajátítása is. A csoportmunka során a gyermekek önállósága is nő a tanártól való bizonyos fokú függetlenedés miatt. A csoportmunka két kulcskérdése a csoport közös célja és ezzel egyidejűleg az egyéni felelősségvállalás.

A csoportok ideális nagysága 4 fő, de a legkisebb gyermekeknél kiindulásként először a pármunka javasolt, hogy a gyermekek megtanulják az együttműködő tanulás elemeit. A páros munkát megelőzheti az egyéni munka, s így lehetőség nyílik arra, hogy az egyénileg felvetett kérdésekre, elgondolásokra a társa reagáljon, ezeket meghallgassa, illetve a megelőző egyéni munka azt is segít megelőzni, hogy a pár egyik tagja passzív maradjon.

Az osztályközösségben végzett munka során a kooperatív tanulásszervezési forma készíti fel leginkább a diákokat arra, hogy megtanuljanak együttműködni az ismeretszerzés, az ismeretek átadása és gyakorlati alkalmazása során.

Milyen előnyei származhatnak a hallássérült gyermekeknek az együttműködésre épített tanulásból?

- A hallássérült gyermekek is mindvégig aktív közreműködők lehetnek. A nyelvi megnyilvánulásra akár szóban, akár írásban az óra legnagyobb részében lehetőség van.
- Az önálló, nem tanár által irányított tanulási forma e struktúra mellett jól biztosítható.
- A csoportmunka növeli a tanulóknak a tanulási folyamatért érzett felelősségét. A felelősség már nemcsak a tanáré, a tanuló érzi, hogy ő is hozzájárul ehhez a maga eszközeivel. A tanulási folyamat nagyobb fokú tudatosulása intenzívebbé válik. A hallássérült gyermekeknek lehetőséget kell biztosítani arra, hogy áttekintsék az óra felépítését, s folyamatosan hozzászokjanak annak szerkezetéhez.
- A csoportmunka kínálja magát a dialógusokra, a gyermek-gyermek közötti felváltott kommunikációs helyzetekre.
- A hallássérült gyermekek iskolába lépéskor általában alacsonyabb szinten birtokolják a nyelvet. A kooperatív tanulás során a gyermek nyelvhasználat közben sajátítja el a tananyagot, fejlesztve ezzel beszédképességét, beszédmegértését, ismereteinek kiszélesítését, elmélyülését.
- A csoportmunkához kapott információnak fontos szerepe van, mert a feladat pontos megértése a sikeres munkavégzés alapja. A tanulók egymás között a tananyagról beszélnek, az együttműködő interakciók során arra törekednek, hogy nyelvhasználatuk minősége és mondandójuk tartalma világos és érthető legyen.
- A kooperatív tanulás egyszerre szolgálhatja a tananyag és a nyelv megértését, elsajátítását.
- A hallássérült gyermekek integrációja során gyakran jelent problémát a lassú munkatempó, az osztály ritmusának a felvétele, lemaradás a feladatvégzésben. A kooperatív tanulásszervezéssel fejleszthető időérzékük, munkatempójuk is.

- Érzékennyé válnak mások szükségleteire, a másokért érzett felelősségre. A diákok képessé válnak közös problémamegoldásra, segítőkészségük kialakul.
- Csoportmunka keretében sikeresen oldják meg a szövegértési, szövegalkotási feladatokat is.
- A hallássérült gyermekeknél segíti a külső kontroll szerepének csökkenését, a belső kontroll érzésének a kialakulását.
- Önbecsülésük jelentős mértékben nőhet.
- Lehetőség van a csoporton belüli differenciálásra. A nagyon eltérő teljesítményt nyújtó tanulók csoportjának egy része alacsonyabb szintű feladatot kap, mint a többiek. A végeredményt azonban ez nem módosítja, teljesítményük azonos értékű lesz, hiszen nekik ezekhez a feladatokhoz maximális erőfeszítést kellett tenniük.

Mire kell figyelni a kooperatív tanulásszervezés során?

- A feladatok strukturálása olyan legyen, hogy a hallássérült gyermek is be tudjon kapcsolódni a végrehajtásba.
- Mindig ellenőrizni kell, megértette-e a feladatot.
- Az együttműködési, tanulási technikák elsajátítására több időre lehet szüksége a hallássérült gyermeknek. A pármunka segítheti az együttműködő tanulás elemeinek elsajátítását.
- A nagyobb háttérzaj nehezítheti az értést, ez kiküszöbölhető adó-vevővel, amelyet a tanár csoportmunka esetén a hallássérült gyermek csoportjának asztalára helyez.
- Írásos anyag feldolgozásához meg kell tanulniuk a szövegelemzési stratégiákat.
- Csoportmunka szervezése esetén törekedni kell a megfelelő feltételek biztosítására. Mindig meg kell győződni arról, hogy a hallássérült gyermek is figyelemmel tudja kísérni a többi csoport beszámolóját.

A csoportnak adott utasítások nagyon fontosak, mert a feladat pontos megértése a sikeres munka alapvető feltétele. Hasznos és a nagyothalló gyermeknek jó, ha az utasítások mind szóban, mind írásban egyszerre jutnak el minden gyermekhez. A tevékenység strukturálásához illeszkedő utasítások részekre bontottak, „falatnyiak”, esetleg megmutathatóak legyenek. Ezeknek a módszeres eljárásoknak az alkalmazásával el lehet érni, hogy a hallássérült gyermek is jól értse és értelmezze feladatát, amely az érdemi munka feltétele.

A kialakult csoport csoporttudatának építésére nagy gondot kell fordítani a pedagógusnak, hogy a tagok büszkék lehessenek csoportjuk munkájára, az együttműködés eredményeire. Ennek hatékony eszköze az ismerkedés, a hasonló tulajdonságok, érdeklődési körök feltérképezése (egyfelé laknak, ugyanazt az édességet szeretik, ugyanannak a csapatnak drukkolnak), tudatosítása a tagok között. A nagyothalló gyermeknek, akinek a társas kapcsolatok, a munka- és baráti kapcsolatok nagyon fontosak, új élményt ad a csoporthoz való tartozás, a kölcsönös segítségadás és segítségnyújtás lehetősége.

A kölcsönös megbecsülésen, elismerésen és támogatáson alapuló csoportmunka következtében a nagyothalló gyerekek sikeresen oldják meg a feladatokat. Megtanulnak ismereteket strukturálni, rendezni rendező elvek szerint, kérdéseket alkotni és a feltett kérdésekre páros és csoportos megbeszélés után válaszolni. Jártasságot szereznek a megszerzett ismeretek folyamatábráinak

megszerkesztésében, fogalomtérkép és jelentéstérkép alkotásában és értelmezésében. A tudás ilyen módon való megjelentetése segíti a nagyothalló gyermeket abban, hogy a logikus elrendezést áttekintve módosítsa esetleges félreértéseit vagy megerősítse őt előzetes feltevéseiben.

Az információáramlás elősegítésére alkalmazott eljárások is a nagyothalló gyermek tanulási tevékenységét és szóbeli kommunikációjának fejlődését segítik (más csoportok által készített jegyzetek áttekintése, beszélő- és kérdező korongok, „indián beszélgetés”, a hozzászólás idejének meghatározása).

Gyakorlati példák a csoportmunka – hallássérültek számára különösen hasznos – alkalmazási lehetőségeire

- *Fogalomelmélyítés:* Amikor a gyermekek már ismerik a fogalmak különböző kategóriáit, a feladat, hogy önállóan gyűjtsék őket össze. Több csoportban dolgozhatnak, és fontos, hogy a csoportvezető mindenkitől kérjen és kapjon az adott főfogalom alá tartozó szót.
- *Társalgási szöveg vagy olvasott történet mondatainak rendezése:* Először párokban dolgozva összeillesztik a több részre vágott mondatokat, majd a csoportban elhelyezi a mondatot a megfelelő helyre.
- *Szerepjáték:* Az óra elején a csoportok összeírják a szereplő(k) jellemzőit.
- *Tematikus beszélgetés:* Egy adott témához mindenki megnevezi, hogy miről akar majd beszámolni.
- *Szóértelmezések:* A kulcsszavak közös tisztázása és az olvasmány elolvasása után a gyermekek 1-3 lényegi kérdést kapnak, és ezekre különálló számozott papírlapokon egyénileg válaszolnak írásban. A munka elkészültével összegyűjtik a papírlapokat különálló kupacokba, majd az osztályból kialakított csoportok mindegyike kap egy-egy kupacot, és a válaszokat közösen értékelik. Nagyobbaknál a hibás válaszok indoklása is lehetséges.
- *Olvasmányértelmezések párokban vagy csoportokban:* Az olvasmány részletes feldolgozásakor ajánlható, bekezdésenként, gondolati egységként haladva. Aki valamit nem ért, megkérdi társától. Ha a pár/csoport nem talál megoldást, felírják a kritikus szót vagy mondatot, és a teljes osztály együttesen igyekszik a problémát megoldani.
- *Olvasmány egy-egy szereplőjének jellemzése:* A csoportvezető irányítása mellett mindenki mond valamilyen jellemző tulajdonságot. Egy magasabb szinten az összegyűjtött tulajdonságokat rangsorolhatják fontosság szerint, majd még magasabb szinten a legfontosabb tulajdonságokhoz indoklást írhatnak.
- *Olvasmány tartalmi összegzése:* A tanár annyi csoportot alakít, ahány egységre kívánja osztani az olvasmányt. Kijelöli a feladatot minden csoport számára. Miután a csoport tagjai elolvassák a kijelölt részt, a vezető kérdéseket kap, amit feltesz a csoportjának, és közösen megválaszolják a kérdéseket. Ezután közösen megfogalmazzák az egység tartalmát.
- *Problémamegoldás:* A közös rész után a csoportok a témához kapcsolódó problémát kapnak. Először mindenki magában gondolkodik a megoldáson, majd a csoportvezető kérésére beszámolnak. Végül a csoport kialakítja véleményét, és leírja. (Az utasításokat sohasem egyszerre, hanem mindig lépésről lépésre adja a tanár, az idő kijelölésével együtt.)

- *Anyagok sorba rendezése, válogatása, csoportosítása, terep kialakítása.*
- *Óra végi összefoglaló:* A párok vagy csoportok hiányos mondatok vagy kérdések formájában kapják meg az összefoglalást. Nagyobbaknál indoklást, kiegészítést is kérhetünk.

A tanulási folyamatok keretében alkalmazott módszerek

Tanulási módszertan: különféle ismeretszerzési módok és technikák megismerése, elsajátítása a tanulnivaló és az egyéni adottságok függvényében. A programterv a módszerek gazdag tárát sorakoztatja fel. A hallássérült gyermekeknek lehetőségük van arra, hogy ne csak verbális úton szerezzenek ismereteket. A jelenségek közvetlen megtapasztalása a hallássérült gyermekek számára kifejezetten előnyös.

Bármilyen módszert választunk, célszerű a következő szempontok figyelembevétele:

- Mindig kellő időt kell biztosítani a fogalmak kialakítására, elmélyítésére.
- A tanulás megkönnyítése érdekében a pihenésre is lehetőséget kell biztosítani.
- Rendszeres visszacsatolás biztosítása.
- A kezdeményezőkézség alacsonyabb szintű lehet, mint a halló gyerekeknél, ezért a biztatás, ösztönzés náluk sokkal nagyobb jelentőségű.
- A módszereket aprólékosan kell bevezetni, a rendszeresen alkalmazott algoritmusok fokozzák a biztonságérzetet.
- Egyéni differenciálási lehetőségekre mindig legyen mód.

A tér- és időszervezés rugalmassága

Az alternatív pedagógiák „irigyelt” újítása volt, hogy kitörtek a 45 perces órák merev rendszeréből, és a tanítási-tanulási folyamat téri és idői kereteit a közösség igényeihez, a gyermeki működés sajátosságaihoz igazítva alakították ki. Az inkluzív iskola megvalósulásával a tér- és időszervezés szabadsága szükségszerűség, feladat.

A sajátos nevelési igényű gyermek „megjelenésével” meg kell szünnie a gyermekek egységes „masszaként” való kezelésének. Azzal, hogy a sajátos nevelési igényű gyermek különbözőségét, sajátosságait elismerik, az ép társaknak is lehetőségük lesz saját egyéniségük, specialitásaik érvényesítésére. A differenciált foglalkoztatás pedig feltételezi, hogy a pedagógiai munka keretei – térben és időben egyaránt – rugalmasan alakíthatók, a gyermek, fiatal aktuális állapotához és a történésekhez (fáradtság, tempó, motiváltság stb.) igazítva változtathatók (legyenek).

A pedagógiai projekt különösen alkalmas a tér és az idő – a gyermekek érdeklődéséhez és taníthatóságához, fejleszthetőségéhez illeszkedő – szervezésére.

A hallássérült tanulók ellenőrzése

Alapvetően megegyezik a többi tanulóéval, szükség esetén differenciáltan alkalmazva ezeket.

A méréshez használt mérőlapok (tesztek) elkészítésének szempontjai:

- a feladatok a begyakorolt, a megerősített ismeretanyagra épüljenek,

- különféle teljesítmény szintekhez készüljenek, adjanak lehetőséget a differenciálásra,
- a feladatok – az ismereteken túl – merjék a tanuló önállóságát, a tevékenységének szintjét, viszonyulását, attitűdjét, munkatempóját, írásbeli munkája külalakját, feladat-megértési képességet,
- a mérőeszköz csak a tanuló által megismert, elsajátított munkaszokásokat tanulási módokat és eszközhasználatot kérje számon.

A tanulók értékelése

A hallássérült tanulók értékelése részben megegyezik a többi tanulóéval. A tanulók teljesítményének értékeléséhez a tanulás-tanítás folyamatában alkalmazott ellenőrzések, a mérések eredményeit használjuk fel. A hallássérült gyermekek esetében az értékelés a tanuláshoz való pozitív viszony, a motiváltság, a közösségben elfoglalt státusz megerősítését, a pozitív irányú elmozdulását is segíti. Hozzájárul az önismeret képességének alakításához, az önelfogadáshoz, a szülői elfogadáshoz. A beszéd fogyatékos és hallássérült gyermek bizonyos tantárgyakból, tantárgyrészekből felmenthető az értékelés/minősítés alól a szakvélemény alapján (pl. idegen nyelv, magyar nyelv, ének-zene).

Méltányosság a tanulók továbbhaladása tekintetében

A követelményszintek tekintetében – a méltányosság elvet alkalmazva – a hallássérült tanuló számára egy alacsonyabb szint is elegendő lehet. Erre több jelzés is megtalálható, hiszen az „önállóan”, vagy az „irányítással”, esetenként konkrét „segítséggel” végzett tevékenységek, gondolati műveletek, eljárások, mozgások elvégzése is a követelmények szintjeire nézve nyújtanak információkat.

A követelmények elérésében mutatkozó hiányosságok megszüntetése céljából élnünk kell a hallássérült tanulókat *megillető hosszabb időkeretek alkalmazásával*, az egyéni haladási ütemes fejlesztés tervezésével, az intenzív megsegítés formaival, terápiás lehetőségeivel a pedagógiai célú rehabilitációs/rehabilitációs órákon és a tanítás-tanulás egész folyamatában.

A hallássérült tanulók felmentése

A speciális nevelési szükségletű tanulók számára is lehetőség van az egyes tantárgyak tanulása, illetve értékelése alól felmentést kapni. Az életpálya-építés kompetencterületet illetően hallássérült gyermek esetében ez az ének tantárgyat érintheti. Habár a siketek valószínűleg soha sem fognak énekelni, a tanórán több tevékenységbe is bevonhatók, pl. zeneelmélet, zenetörténet, ritmizálás.

A súlyos fokú hallássérülés miatt a hallássérült gyermekek osztályozása nehézséget okozhat. A szöveges értékelés használata alkalmasabb lehet arra, hogy a tanuló egyéni képességeiről és fejlődéséről számot adjon.

Jogi szabályozás

- Egyes tantárgyak, tananyagrészek értékelése, minősítése alóli felmentés, egyéb könnyítések [Kt. 30. §. (9)].
- A szöveges értékelésre vonatkozó szabályokat, alapelveket a Köznevelési törvény 70. § (3) pontjában foglaltak alapján az intézmény pedagógiai programja határozza meg.

A vizsgáztatás

Semmi esetre sem lehet szó arról, hogy eltekintsenek az intézmény mindenki számára kötelező tanulmányi követelményeitől vagy ezek valamiféle minimalizálásáról. Amikor a speciális szükségletű tanulók azonos jogairól beszélünk, akkor a valamennyi tanulónak előírt köteleességek teljesítése is magától értetődő. A speciális szükségletű tanulótól ugyanazt a tudásszintet kell elvárni, mint évfolyamtársaitól, a feltételek módosítása pusztán csak lehetővé teszi ezek akadálytalan végrehajtását. Biztosítani kell viszont számára, hogy azt a vizsgamódot válassza, amelyen jobb teljesítményt tud nyújtani.

A vizsgafeltételek módosítása

- Írásbeli vizsgáknál (felvételi, zárthelyi) az írás körülményeinek megváltoztatása.
- Az idő meghosszabbítása (az írás mozgásos kivitelezésének nehézségei miatt).
- Számítógépes íráslehetőség biztosítása.
- Külön helyiség és felügyelő oktató biztosítása az íráshoz használt eszköz vagy a meghosszabbított vizsgaidő vagy a vizsga megváltozott formája miatt.
- Szóbeli vizsgák írásbelire változtatása.

Javaslatok

- Személyes kapcsolat kialakítása a speciális nevelési igényű gyermekekkel.
- Higgadt és barátságos nevelői magatartás.
- A fáradtság jeleit mutató gyermek pihentetése más jellegű, feszültségoldó feladattal.
- Jól strukturált tevékenység, rövid, jól érthető utasítások. Egy feladatot adjunk, és csak annak befejezése után kapjon a gyermek újabb feladatot.
- Az utasítások megértésének ellenőrzése.
- Gyors megerősítés – csak fokozatosan lehet rászoktatni a gyerekeket arra, hogy tudjanak kivárni.
- Rendszeres vizuális segítségadás (kulcsszavak, vázlatpontok stb.).
- Az osztálytársak feleleteinek, kérdéseinek, megállapításainak összefoglalása.
- Tanítás-, tanulás-szervezési formák változtatása (frontális munka, csoportmunka, pármunka).
- Tanulópár kialakítása, vigyázva, hogy a halló osztálytárs se fáradjon el.

- Fontos, hogy az osztályban tanító pedagógusok évente egy vagy két alkalommal megbeszélést tartsanak, főleg a felső tagozaton, ahol mindenki elmondja véleményét a gyermek fejlődéséről, tanulási nehézségeiről és az alkalmazott pedagógiai módszerekről.
- Szükség szerint adó-vevő használata, FM-adóvevő rendszer

Tapasztalatok szerint a harmadik és a hatodik osztály jelenti a legnagyobb nehézséget. A tantárgyak széles skálája, a megnövekedett tananyagmennyiség, a megjelenő szakszókincs nagy teherterelt jelent a gyermekek számára. Ekkor, valamint a továbbtanulás előtt van a hallássérült gyermekeknek a legintenzívebb segítségre szükségük.

Az integráltan fejlesztett hallássérült gyermekek közül többen már a középfokú oktatás résztvevői. A gyermekektől, illetve a szüleiktől kapott jelzések hívták fel a figyelmet arra, hogy az alapfokú oktatás befejezésével nem szabad megszűnnie a speciális pedagógiai segítségnyújtásnak

VI. A hallássérült gyermekek pályaválasztása

A megfelelő pályaválasztás a gyermekektől sok ismeretet és érett személyiséget kíván. Minden szakma két alapvető igénytel lép fel a pályaválasztó fiatallal szemben: alkalmazkodóképesnek kell lennie, azaz megfelelő képességgel kell rendelkeznie új viselkedési, együttélési, munkahelyi normák elsajátítására, valamint birtokában kell lennie azoknak a képességeknek is, amelyek a szakma elsajátítását és gyakorlását lehetővé teszik számára. A hallássérült gyermekek esetében a pályaválasztásnak szubjektív és objektív feltétele is van. A szubjektív tényezők közé a beszéd szint, a hallásfok, a személyiség és a készségek szintje sorolható. Az objektív feltételek a korlátozott szakmatanulás és az elhelyezkedési lehetőség.

A jobb nyelvi alaptól eredményesebb középfokú tanulás, sikerebb társadalmi beilleszkedés várható. Ehhez a kiejtés, a szájról olvasás, a szókincs, a nyelvi ismeret, a szövegértés, az írásbeli kifejezőképesség fejlesztése szükséges. Feltétel még ezen eredmények eléréséhez a jó készülékes ellátás, a meglévő hallásmaradvány maximális kihasználása.

A munkavállalás szempontjából meghatározó a személyiség kiegyensúlyozottsága, a kapcsolatokra való nyitottság, az érdeklődő személyiség, a társadalmi normák elsajátítása és a saját fogyatékoság egészséges elfogadása.

Ma már – a mind szélesebb körben elfogadott integráció következtében – egyre több gyermeket fogadnak a középiskolák, szakközépiskolák, ahol ezek a gyermekek sikeres érettségi vizsgát tesznek. Jelentős hányaduk szakmát tanul, azonban elhelyezkedési lehetőségeik korlátozottak. A felsőoktatásba csak igen kevés hallássérült fiatal tud bekapcsolódni, ahol mindenféle segítő támogatás nélkül kell helytállniuk.

Az iskolai fejlesztések során kiemelt feladat a felnőtt élet szerepeire való felkészítés, amelyet a lehető legnagyobb önállóságra neveléssel lehet megoldani. Az életpálya-építés szakmai koncepciójában megvalósuló pedagógiai alapelvek éppen e célt szolgálják az iskolai tevékenységek hosszú távú és egymásra épülő tevékenységrendszerével, az eltérő egyéni fejlesztési utak és szükségletek figyelembevételével, a sokszínű tanulói tevékenységek szervezésével, a segítő hálózatok és szakemberek bevonásával. Az alapelvek megvalósulásához meg kell találni azokat a módszereket, tevékenységeket, eljárásokat (projekt módszer, drámapedagógia, kooperatív tanulás, individualizált tanulás, egyéni és csoportmunka stb.), amelyek hozzájárulnak az önálló életvitel mind teljesebb eléréséhez. E folyamatok során végigjárhatók azok az utak, amelyeken mind jobban megismerhetjük a gyermekek személyiségét, és feltárhatjuk azokat a faktorokat, amelyek a gyermekek további sorsának meghatározói lehetnek. Így teremthetjük meg annak esélyét, hogy pályaválasztásuk sikeres legyen.

VII. Záró gondolatok

Az összeállítás pedagógusok számára a módszerek gazdag tárházát vonultatja fel. Hallássérült gyermek fejlesztése akkor lehet sikeres, ha a választott módszerek alkalmazása során figyelembe vesznek sérülésspecifikus szempontokat is. A befogadó pedagógus és a gyógypedagógus együttműködése, egymás munkájának megismerése, kölcsönös tisztelete kell ahhoz, hogy eredményesen együtt tudjanak dolgozni. Az együtt dolgozásnak még kevés helyen alakultak ki hagyományai, de erre vonatkozóan vannak már pozitív tapasztalatok. Az együttműködésbe be kell vonni a szülőt, az ő támogatása nélkül egyetlen szakember sem fejlesztheti eredményesen a hallássérült gyermeket.

*„Nekünk nem egy óvón fölénk boruló ernyőre,
hanem egy olyan világra van szükségünk,
amelyben képesek vagyunk élni.”
(Uwe Frehse)*

Szakirodalom

Csányi Yvonne (szerk.): *Bevezetés a hallássérültek pedagógiájába*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1997

Csányi Yvonne: Sajátos nevelési igényű gyermek az általános iskolában. In: *Tanári LÉTKérdések*. RAABE Tanácsadó és Kiadó Kft., Budapest, 2003.

Perlusz Andrea: *A hallássérült gyermekek integrációja*. ELTE BGGYFK, Budapest, 2000.

Hivatkozáslista

- *Útmutató hallássérült gyermekek, tanulók együttneveléséhez, Dokumentációs útmutató*
- *Ajánlások nagyothalló gyermekek, tanulók kompetencia alapú fejlesztéséhez, Életpálya-építés*
- *Sérülés specifikus eszköztár hallássérült gyermekek, tanulók együttneveléséhez*
- *Ajánlások súlyos hallássérült gyermekek, tanulók kompetencia alapú fejlesztéséhez, Szociális, életviteli és környezeti kompetenciák*
- *Ajánlások súlyos hallássérült gyermekek, tanulók kompetencia alapú fejlesztéséhez, Szövegértés-szövegalkotás*